

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Рибіної Олени Іванівни «Організаційно-економічне забезпечення екологічно сталого розвитку залізничного транспорту», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища у спеціалізованій вченій раді Д 55.051.01 у Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Залізничний транспорт володіє високою провізною та пропускнуою спроможністю і, таким чином, ефективно забезпечує нерозривний зв'язок з підприємствами різних галузей економіки. Разом із тим, функціонування залізнично-транспортного комплексу пов'язане зі значним антропогенним впливом на довкілля, зокрема забрудненням атмосферного повітря, земельних та водних ресурсів, а також шумовим та вібраційним забрудненням. Це обумовлює зниження екологічної якості навколишнього природного середовища та формування економічних збитків у національному господарстві. Існуючі компенсаційні інструменти, зокрема екологічні податки, не відображають в повній мірі реалії завданих економічних збитків та не стимулюють суб'єктів господарювання до активізації природоохоронної діяльності в галузі залізничного транспорту. У свою чергу, екологічно сталий розвиток залізничного транспорту має бути направлений на поєднання економічних, екологічних та соціальних компонентів господарювання з метою забезпечення відповідних транспортних потреб та збереження екологічної рівноваги. Не останню роль у стримуванні розвитку екологічного управління відіграє неструктурованість і галузева розпорошеність функцій екологічного управління у залізничній галузі.

Наявність вищевикладених еколого-економічних проблем розвитку залізнично-транспортного комплексу вимагає поглиблення наукових досліджень щодо системного розвитку науково-методичної бази щодо організаційно-економічного забезпечення екологічно сталого розвитку залізничного транспорту України. З вищезазначених позицій дисертація О.І. Рибіної представляє цінне наукове дослідження спрямоване на вирішення актуальних практичних проблем екологізації залізничного транспорту у контексті принципів сталого розвитку.

Дослідження виконано згідно основних напрямів державної політики України в галузі охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів, зокрема таких: «Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003-2015 роки», «Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року», Концепції державної програми реформування залізничного транспорту (2007 р.), Закону України «Про залізничний транспорт» (1996 р.).

Одружано
Сумським державним
університетом
Вх. № 2962
· 09 · 10.19

Тема дисертаційного дослідження безпосередньо пов'язана з планами науково-дослідних робіт, які виконуються у Сумському державному університеті.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Наукова новизна дисертаційної роботи розкривається у подальшій розробці теоретичних, методологічних й прикладних засад розвитку організаційно-економічного забезпечення екологічно сталого розвитку залізничного транспорту.

Обґрунтованість та достовірність більшості наукових положень, висновків і пропозицій, що розроблені й відображені у дисертаційному дослідженні, можна охарактеризувати як цілком достатні, що підтверджується, зокрема, використанням відповідної інформаційної бази: законодавчих та нормативних актів, офіційних матеріалів Державного комітету статистики України, Міністерства екології та природних ресурсів України; аналізом наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, монографій, публікацій у періодичних виданнях.

Теоретична і методологічна основа проведеного дослідження базується на системному підході, методах наукового пізнання, фундаментальних положеннях сучасної економічної теорії, сучасних концепціях інноваційного й стратегічного управління.

У вирішенні поставлених у дисертації завдань Рибіною О.І. використано широке коло сучасних методів дослідження: системний та структурний аналіз при формуванні організаційної структури управління природоохоронною діяльністю на залізничному транспорті; порівняльний і статистичний аналіз – під час дослідження впливу залізничного транспорту на навколишнє природне середовище; факторний аналіз – при економічній оцінці екодеструктивного впливу пересувних об'єктів залізничного транспорту; економіко-математичного моделювання причинно-наслідкових зв'язків – при визначенні основних передумов екологічно орієнтованого управління залізничним транспортом, що базуються на принципах сталого розвитку.

У дисертаційній роботі автором отримано нові науково обґрунтовані результати в галузі економіки природокористування та охорони навколишнього середовища. Новизна отриманих результатів дослідження підтверджена відповідною апробацією у фахових наукових виданнях. Результати роботи дисертант оприлюднював на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях.

Обґрунтованість наукових положень підтверджується проведенням автором аналізом наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, логікою та чіткістю поставлених задач і залученням великої кількості статистичних й аналітичних матеріалів. Оцінюючи зміст дисертаційної роботи, можна стверджувати, що одержані наукові результати є обґрунтованими, а їх наукова новизна є достовірною в світлі представлених у роботі доказів, створених за допомогою загальнонаукових принципів, методів та прийомів

здійснення комплексних досліджень.

Мету дисертаційної роботи досягнуто – здобувачем розроблено систему організаційно-економічного забезпечення екологічно сталого розвитку залізничного транспорту. Досягненню поставленої мети сприяли логічно сформульовані і реалізовані завдання. Структура дисертації відповідає меті і завданням роботи. Загалом, дисертація є структурованою, завершеною роботою, в якій з належною послідовністю та змістовністю висвітлено теоретико-методичні аспекти розробки та запровадження механізмів збалансованого розвитку залізничного транспорту.

3. Основні наукові положення, висновки і пропозиції, що сформульовані у дисертації, їх новизна, ступінь обґрунтованості та достовірність

У запропонованій дисертації автором сформульовано ряд наукових положень, висновків і рекомендацій, сукупність яких являє собою вирішення конкретного наукового завдання, що має суттєве значення для економічної науки та практики.

У першому розділі – «Проблеми та перспективи екологічно сталого розвитку залізничного транспорту України» здійснено аналіз переваг та недоліків використання залізничного транспорту, а також складено матрицю проблем транспортного забезпечення України, яка характеризує певні види транспорту з точки зору їх техніко-технологічного стану (с. 11-15).

Розглядаючи екодеструктивний вплив підприємств та об'єктів залізничного транспорту України, у роботі розроблено схему впливу їх структурних компонентів на навколишнє природне середовище, відповідно до якої основні стаціонарні та пересувні об'єкти залізничного транспорту впливають на атмосферне повітря, водні, земельні ресурси, живі організми та людину. Таким чином, автором визначено, що взаємодія об'єктів залізничного транспорту з навколишнім природним середовищем є еколого-економічною системою, в якій економічна підсистема характеризує виробничу діяльність об'єктів по задоволенню потреб суспільства, а екологічна підсистема забезпечує виробництво всіма видами природних ресурсів і сприймає від функціонуючих виробництв потоки забруднень (відходів, викидів, стоків та ін.). Базуючись на проведених дослідженнях автором визначено, що стан економічної підсистеми залежить від можливостей екологічної підсистеми (с. 35-58).

На основі проведеної систематизації та порівняльного аналізу поняття «сталий розвиток» автором визначено структурно-логічну сутність поняття «екологічно сталий розвиток залізничного транспорту». При цьому автором розроблено концептуальні основи екологічно сталого розвитку залізничного транспорту, які передбачають врахування економічної, екологічної та соціальної складових (с. 67-74).

Другий розділ дисертаційної роботи присвячено формуванню екологоорієнтованої стратегії розвитку «Укрзалізниці», що базується на принципах концепції сталого розвитку. Зокрема, автором додатково розроблено такі принципи формування стратегії: мінімізації екологічних

ризиків, що передбачає пріоритетність превентивних природоохоронних заходів; адаптивності й мобільності, що враховує оперативність реагування на зміни у зовнішньому середовищі залізничного транспорту в умовах ринкової економіки; еколого-соціальної відповідальності, що передбачає необхідність компенсації збитків населенню в місцях розташування об'єктів залізничного транспорту (с. 85-87).

У дисертації розроблено складові стратегії екологічно сталого розвитку залізничного транспорту України, результатами реалізації якої має стати зниження екодеструктивного впливу на навколишнє природне середовище, підвищення інвестиційної привабливості залізничного транспорту, інтеграція в Євразійську транспортну систему, наближення рівня безпеки залізничного транспорту до кращих світових стандартів, підвищення конкурентоспроможності залізничного транспорту порівняно з іншими видами транспорту тощо. З метою досягнення зазначених результатів автором удосконалено перелік заходів, спрямованих на забезпечення стратегії екологічно сталого розвитку залізничного транспорту, зокрема, вперше виділено соціально-економічні та соціально-екологічні заходи (с. 100-101).

З метою подальшої ефективної реалізації стратегії екологічно сталого розвитку «Укрзалізниці» автором запропоновано удосконалення організаційної структури «Укрзалізниці» завдяки створенню Координаційного центру з питань екоорієнтованого розвитку (с.113), в якому будуть зосереджені функції прогнозування, планування, координації, аналітико-інформаційного забезпечення, юридично-правового та фінансового забезпечення природоохоронної діяльності.

Удосконалено науково-методичний підхід до економічної оцінки екодеструктивного впливу пересувних об'єктів залізничного транспорту, який на відміну від існуючих враховує залежність обсягів викидів забруднювальних речовин від режиму руху та специфічні особливості формування зони активного забруднення залізничним транспортом (с. 138-139).

У третьому розділі дисертаційного дослідження здійснено класифікацію об'єктів залізничного транспорту за рівнем еколого-економічного ризику, диференційовано по локомотивним, вагонним господарствам і службам шляху, використовуючи методи багатовимірного порівняльного аналізу (с. 155-158).

Автором запропоновано визначати інтегрований еколого-економічний ефект від реалізації природоохоронних заходів у складі стратегії екологічно сталого розвитку, який дозволяє враховувати особливості руху мобільних об'єктів залізничного транспорту, умови розсіювання викидів, формування зони активного забруднення та дисконтування грошових потоків (с. 196-198).

Таким чином, аналіз дисертаційної роботи Рибіної О.І. дає можливість відзначити такі отримані автором наукові результати, що містять наукову новизну:

– дисертантом запропоновано змістовне тлумачення поняття «екологічно сталий розвиток залізничного транспорту», під яким потрібно

розуміти розвиток, що забезпечує економічно ефективні, соціально спрямовані та екологічно безпечні умови надання послуг залізничного транспорту в інтересах теперішнього та майбутніх поколінь (с. 74);

– поглиблено систему принципів формування стратегії екологічно сталого розвитку залізничного транспорту, яка додатково до існуючих доповнена такими: мінімізації екологічних ризиків; адаптивності й мобільності; еколого-соціальної відповідальності (с. 85-87);

– сформовано науково-методичний підхід до побудови стратегії екологічно сталого розвитку залізничного транспорту, який на відміну від існуючих передбачає мінімізацію екодеструктивного впливу на довкілля залізничного транспорту за рахунок інтеграції природоохоронної діяльності з іншими напрямками діяльності суб'єктів господарювання залізничного транспорту (с. 85-98);

– розроблено методичні положення щодо формування організаційної структури управління природоохоронною діяльністю залізничного транспорту на макрорівні, які на відміну від існуючих передбачають зосередження функцій прогнозування, планування, координації, аналітико-інформаційного, юридично-правового та фінансового забезпечення у єдиному координаційному центрі екологоорієнтованого розвитку залізничного транспорту (с. 113-116);

– обґрунтовано науково-методичний підхід до економічної оцінки екодеструктивного впливу мобільних об'єктів залізничного транспорту, який на відміну від існуючих враховує залежність обсягів викидів забруднювальних речовин від режиму руху та специфічні особливості формування зони активного забруднення, що збігається із селітебною територією і територією вздовж колій залізничного транспорту (с. 138-139);

– обґрунтовано науково-методичний підхід до оцінки еколого-економічної ефективності заходів з реалізації екологоорієнтованої стратегії розвитку залізничного транспорту, який на відміну від існуючих враховує особливості впливу об'єктів залізничного транспорту на довкілля і формування еколого-економічного збитку, а також передбачає необхідність дисконтування чистих грошових потоків (с. 196-201).

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях

Результати наукових досліджень Рибіної О.І. з формування системи організаційно-економічного забезпечення екологічно сталого розвитку залізничного транспорту знайшли повне відображення в 19 публікаціях обсягом 5,36 друкованих аркушів, з яких особисто авторові належать 4,5 друкованих аркуші, в тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях (із них 1 публікація ввійшла до міжнародної наукометричної бази РИНЦ (Росія, <http://www.elibrary.ru/>)), 1 стаття – у наукових періодичних виданнях інших держав, 1 стаття – в інших наукових виданнях України, 11 публікацій – у збірниках матеріалів конференцій (в списку публікацій, виконаних у співавторстві і поданому в авторефераті, представлено особистий внесок здобувача).

5. Значення результатів для науки і практики, можливі шляхи використання результатів дослідження

Розроблені в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації дають можливість більш системно, комплексно й ефективно вирішувати прикладні завдання, які пов'язані із запровадженням організаційно-економічного забезпечення екологічно сталого розвитку залізничного транспорту, а також формуванням на цій основі ефективної екологічної політики у залізнично-транспортному комплексі України.

Наукові результати дослідження доцільно використовувати на державному, обласному та районному рівнях управління при розробці галузевих і регіональних програм сталого розвитку транспортних та логістичних систем на еколого-економічних засадах.

Результати дисертаційного дослідження використані при виконанні науково-дослідної роботи у Сумському державному університеті: «Фундаментальні основи забезпечення стійкого розвитку при переході до інформаційного суспільства» (№ д/р 0108U000670), де автором досліджено організаційно-економічні основи сталого розвитку залізничного транспорту України; «Фундаментальні основи формування екологічно орієнтованих механізмів реалізації соціально-економічного потенціалу в умовах інформаційного суспільства» (№ д/р 0111U002149), де автором наведені методичні підходи до економічної оцінки екологічних наслідків діяльності залізничного транспорту.

Розроблені автором науково-методичні підходи та рекомендації були використані у роботі відокремленого підрозділу – Сумської дирекції залізничних перевезень Державного підприємства «Південна залізниця» (акт № ДН-3-14/20-254 від 24.09.2012 р.). Результати дисертаційного дослідження впроваджено у навчальний процес Сумського державного університету і використовуються під час викладання дисциплін «Економіка довкілля», «Економіка підприємства», «Теорія еколого-економічного аналізу» та «Організаційно-економічний механізм екологізації виробництва» (акт від 26.09.2013.р).

6. Дискусійні положення дисертаційної роботи та зауваження

У цілому оцінюючи дисертаційну роботу позитивно, вважаємо за доцільне звернути увагу на такі зауваження й дискусійні положення.

1. При розробленні концептуальних основ екологічно сталого розвитку залізничного транспорту дисертантом на рис. 11 (с. 73) до екологічної складової віднесено впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій. На жаль, у цій схемі не знайшли відображення напрямки, безпосередньо пов'язані зі зниженням викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

від стаціонарних та пересувних джерел, не дивлячись на постановлення автором такого завдання в запропонованій стратегії екологічно сталого розвитку залізничного транспорту.

2. Беручи до уваги наслідки існуючої практики експлуатації об'єктів залізничного транспорту без належного врахування еколого-економічних аспектів, дисертанту доцільно було б обґрунтувати, в якій мірі запропонована стратегія екологічно сталого розвитку залізничного транспорту (с. 98) корелюється з існуючою Стратегією розвитку залізничного транспорту України (2009 р.), Транспортною стратегією України (2010 р).

3. У дисертації недостатньо обґрунтовано, на наш погляд, порядок перерозподілу еколого-економічних завдань з управління природоохоронною діяльністю в удосконаленій організаційній структурі управління діяльністю «Укрзалізницею». Так, не зрозуміло, яким має бути характер взаємодії запропонованого координаційного центру з питань екологоорієнтованого розвитку з існуючою багаторівневою системою управління природоохоронною діяльністю на залізничному транспорті (с. 109-115).

4. Не дивлячись на проведений комплексний аналіз екодеструктивного впливу структурних компонентів залізничного транспорту на довкілля, для розрахунку економічного збитку від забруднення довкілля стаціонарними та пересувними джерелами залізнично-транспортного комплексу (с. 136) автор враховує тільки значення економічного збитку від забруднення атмосферного повітря.

5. Недостатньо обґрунтовано, на наш погляд, виділення для поїзних магістралей зоною активного забруднення смугу шириною 200 м вздовж колії для визначення економічного збитку від забруднення навколишнього середовища залізничним транспортом (с. 138, формула 2.4).

6. З метою підвищення рівня обґрунтованості розробленої автором класифікації об'єктів залізничного транспорту за рівнем еколого-економічного ризику варто було б, на нашу думку, окреслити і можливі кількісні підходи до оцінки цих ризиків (с. 155-157).

Висловлені зауваження й дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи. Вона є оригінальним, самостійним дослідженням з актуальної проблеми формування системи організаційно-економічного забезпечення екологічно сталого розвитку залізничного транспорту.

7. Загальний висновок

Дисертаційна робота Рибіної Олени Іванівни на тему «Організаційно-економічне забезпечення екологічно сталого розвитку залізничного транспорту» є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, в якому автором отримані нові для економіки природокористування і охорони навколишнього середовища науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують актуальне науково-прикладне завдання щодо організаційно-економічного забезпечення екологічно сталого розвитку залізничного транспорту.

Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища і профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 у Сумському державному університеті.

Наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються науковою новизною і практичним значенням. Зміст дисертації повністю розкриває її тему. Завдання конкретизують поставлену мету. Зміст автореферату у стислій формі відображає основні положення дисертаційної роботи.

Актуальність, новизна, обґрунтованість та достовірність положень, висновків і рекомендацій свідчать, що робота відповідає вимогам п.п. 9,11,12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567), а дисертант Рибіна Олена Іванівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

Офіційний опонент:

доцент кафедри економіки
Сумського національного аграрного університету,
кандидат економічних наук, доцент

 І.Є. Ярова

Підпис к.е.н., доцента Ярової І.Є. завіряю:
вчений секретар вченої ради
Сумського національного
аграрного університету
кандидат економічних наук

О.М. Маслак